

HOTET MOT KOMMUNERNAS SJÄLVSTYRELSE

Av riksdagsman MARTIN SKOGLUND i Doverstorp

UTVECKLINGEN rider fort på det kommunala området. Den praktiske kommunalmanen ställes ideligen inför spörsmål av den storleksordningen, att han undrar vart det bär hän.

Jag kan börja med den kommunala indelningen. Det är en känd sak, att många kommuner äro så små, att de endast med svårighet kunna bestå eller på ett tillfredsställande sätt fylla sina uppgifter. Det riktiga kunde synas vara att sammanföra dessa små enheter till större. Erfarenheten säger oss emellertid, att detta är oerhört svårt att åstadkomma. Historiska synpunkter och gamla traditioner, förmälda med den hos oss alla nedärvda önskan att vara oss själva nog, göra invånarna i en kommun obenägna för att sammanslå denna med en grannkommun. Inför detta motstånd ha reformatorer fått ge upp. Man har i stället sökt förmå kommunerna att bilda kommunalförbund för att samverka i vissa frågor, t. ex. fattigvård och sjukvård. På många håll trodde man, att kommunalförbund var en så utsökt uppfinning, att den skulle medföra en hel liten revolution på det kommunala området. Så har inte skett. Det går sakta i backarna.

Helt visst är det önskvärt, att kommunerna i vissa fall ha möjlighet att bilda kommunalförbund. Men anordningen är ingen form, som skall gynnas i onödan. Förbindelseleden mellan det förvaltande organet och de anslagsbeviljande myndigheterna blir icke lika god som mellan anslagsbeviljande och verkställande organ inom en kommun. Jag har svårt att ange några framkomliga vägar för att åstadkomma de tillräckligt stora och bärkraftiga kommunala enheterna. Men det ligger en fara i små kommunbildningar, som icke förmå att handha några mera betydelsefulla uppgifter utan måste se dessa överflyttas på staten, ty dessa små kommuners nödläge kan ytterst bli bestämmande för den allmänna regleringen av förhållandet mellan staten och kom-

munerna. Därför få vi nog litet till mans grubbla över problemet.

På den kommunala dagordningen står ej blott hopslagning av små kommuner för vissa uppgifter i kommunalförbund. Där står också sprängningen av större kommuner genom att tätbebyggda samhällen bryta sig ut ur den uråldriga kommunalgemensamheten. Det senare kan vara nog så allvarligt. Vi böra under alla förhållanden akta oss för att utan tvingande skäl slå sönder bärkraftiga kommuner. Följden därav blir kanske delning av en allsidigt sammansatt kommun, i vars ställe vi få två nya och svagare samhällsbildningar. Detta förekommer understundom, och risken för att så kan komma att ske i fortsättningen är stor. Utvecklingen går i riktning mot tätbefolkade samhällen. Backstugan ute i hagmarken försvinner. Familjen bygger nere vid stationen eller i industriens grannskap. Där uppstår ett tätbyggt samhälle av en konstruktion, som gör det svårt att lösa en del av dess spörsmål inom ramen av vad kommunalförfattningen tillåter en landskommun att göra. Vi få överväga, huruvida icke tolkningen av »kommunens gemensamma ordnings- och hushållsangelägenheter» behöver göras friare, så att frågor, som röra en viss del av kommunen, skola kunna lösas utan att utbrytning sker.

Det kommunala skatteunderlaget är mycket ojämnt, men de kommunala uppgifterna äro likartade. Resultatet blir ett ojämnt skattetryck. Vi ha kommuner, som med eller utan eget förvällande fullständigt digna under orimliga kommunalskatter. Det har därför måst framstå som ett verkligt samhällsintresse att utjämna skattetrycket, men det har visat sig svårt att finna lämpliga vägar. Det enklaste vore att staten — eller i viss utsträckning landstingen — övertog kommunala uppgifter, men då riskerar man att råka in i ett pappersvälde och en byråkrati av fruktansvärt slag. Det har med rätta ansetts vara av utomordentligt värde, att samhällsmedlemmarna inom ett område, som icke är större än det kan överblickas av menige man, själva få bestämma om sina angelägenheter och själva få så gott som omedelbar kännning av beslutade utgifter. Den omtanke och den sparsamhet, som där kommer till synes, är inte alltid till finnandes, sedan staten övertagit uppgifterna. Snarare gäller motsatsen. Staten är grötfatet, där alla söka ta för sig.

Vi ha ett skatteutjämningsförfarande, enligt vilket de hårdast skattetyngda kommunerna få bidrag av skattemedel. Ett sådant

system har varit nödvändigt, men det är behäftat med svagheter. När en kommun når upp till eller i närheten av den gräns, där den har utsikt att få bidrag, tappar den en god del av sin vanliga försiktighet. Systemets schematiska utformning kan egga till rundhänthet i stället för till sparsamhet.

För närvarande treva vi oss fram efter olika vägar. Vi öka skatteutjämningsfonden. Vi subventionera kommunerna på skilda sätt, och vi överflytta en del utgifter direkt på större samhälligheter, främst då staten. Resultatet blir icke blott ett utjämnande av utgifterna utan också ett uppgivande i stor utsträckning av den kommunala självbestämmanderätten.

Vid regleringen av förhållandet mellan staten och kommunerna har staten använt två olika vägar, när den sökt föra kommunerna i den riktning, som regering och riksdag önskat. Den ena vägen är rak och tydlig. Staten utfärdar lagar och förordningar, som säga att så och så skall det vara. Den andra vägen slingrar och går i bukter — det är icke alltid så gott att säga, vart den leder. Staten utlovar förmåner och bidrag, om kommunen vidtager vissa åtgärder. Men med bidragen följa också fordringar och stränga bestämmelser, som faktiskt frångå kommunen beslutanderätten i fortsättningen.

1935 års riksdag fattade ett par beslut, som medförde mycket stora överflyttningar på staten. Bidragen till skolhusbyggnader och folkpensioneringen voro de mera framträdande. Skolan är i det fallet ett tydligt bevis på, hur det går med den kommunala självbestämmanderätten, när staten skall släppa till pengarna.

Fattigvården, för många kommuner den största utgiften, håller på att knäcka deras ekonomiska ryggrad. Skatteutjämningskommittén har föreslagit, att landstinget skall ersätta kommunerna det mesta av fattigvårdsutgifterna. Förslaget förefaller vid första påseendet rättvist, men vid närmare eftertanke blir man betänksam. Vi skulle kunna få en pappersexercis med kommunerna och åldringarna av den omfattning, att vi skulle bli förtvivlade. De ökade folkpensionerna medföra utan tvivel en utjämnning av fattigvårdsbördorna. Blir denna så stor, att vi kunna undgå skattekommitténs förslag beträffande fattigvården, vore åtskilligt vunnet.

De senaste årens krispolitik har medfört många farligheter för den kommunala självstyrelsen. Subventionsandan hotar att moraliskt fördärva våra kommunalmän. Man skulle kunna till-

spetsa saken så, att understödstagarandan smittat även kommunalmännen. Den socialdemokratiska regeringens stora kristidsplan åsyftade att mobilisera både statens och kommunernas resurser. Med lock och pock skulle kommunerna förmås att igångsätta olika företag. I många olika former bjödos de subventioner — statskommunala arbeten, kommunala beredskapsarbeten, lån o. s. v. Fördelningen av håvorna, framför allt beträffande kommunala beredskapsarbeten, måste bli ganska godtycklig. Den, som hade det svårast, skulle ha först. Alltså gällde det att vid kappsprungningen efter pengarna se så behövande ut som möjligt. Våra kommunala styrelser och nämnder ha visat en otrolig förmåga i att kunna prestera skäl för, varför just de skulle bli ihågkomna. Ansvarskänslan — den största tillgången i det kommunala livet — avtrubbas och spolieras vid en sådan tävlan. I detta ser jag en stor och verklig fara för vår kommunala självstyrelse.

Kommunmedlemmarnas förhållande till den egna kommunen förtjänar också uppmärksamhet. I stor utsträckning råder tyvärr den uppfattningen, att man skall utnyttja kommunen och framför allt dess sociala välfärdsinstitutioner så långt som möjligt. De radikala partierna ha stor skuld i detta genom sitt ideliga tal om samhällets skyldigheter. Beträffande viljan att redligt lämna sitt bidrag till utgifterna är det nog bäst att icke tala om parti-gränser.

På de kommunala förtroendemännen beror i hög grad en kommuns sunda utveckling. Ju mer inom en kommun antalet av dem stiger, vilka i ett eller annat avseende få hjälp av samhället, desto svårare blir det att få de av politiska meningsriktningar insatta kommunala förtroendemännen att våga intaga en självständig hållning. Det är en annan av självstyrelsens svagheter.

Härvidlag är det dock viktigt att ej måla för svart eller uttala några allmängiltiga förkastelsesdomar. Framför allt de nazistiska och kommunistiska högtalarna ha slungat ut de förfärligaste skildringar, som kunde komma en att tro att våra kommunala förtroendemän så gott som allesammans vore fähundar och skojare. Intet kan vara mera felaktigt. Visserligen finns det tyvärr åtskilliga, som äro olämpliga eller kanske inte dra sig för att utnyttja sin förtroendeställning för att nå egna fördelar. Men det stora flertalet utgör hederliga och praktiga människor med en uppriktig önskan att tjäna samhället. När man sett dessa personer, som under ekonomiska uppoffringar och personliga an-

strängningar fullgöra dem anförtrödda uppgifter, förstår man, att folkstyrelsen har djupa och värdefulla förankringar i vårt folk.

Dessa goda kommunala förtroendemän komma icke från någon viss samhällsklass eller yrkesgrupp. Ingen politisk meningsriktning har monopol på dem. Arbetarnas fackliga organisationer ha fostrat många duktiga kommunalmän, som där slipats av och lärt sig att tåla kritik. Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen har sökt träna sina medlemmar, så de skola kunna hävda sig i offentliga värv. De konservativa torde i det avseendet ligga efter. Förmånen av att deras talan förts av män, som i näringslivet samlat sig en fond av praktiska och ekonomiska erfarenheter, har å andra sidan medfört, att de ej lika målmedvetet som socialdemokraterna ställt dugliga ungdomar i samhällsarbete. Det är av vikt att denna försummelse så långt sig göra låter planmässigt repareras.

En typ medborgare, som jag icke tänker högt om, är den som föraktfullt ser ned på allting och kritiserar allt men själv icke lämnar ett handtag för att få det bättre. Känns inte den där typen samhällsmedborgare igen, som rackar ner på allt och alla men ser otroligt förnärmat ut, om han blir ombedd att utföra något, som han inte har ekonomisk förtjänst av eller som tar på hans fritid? »Kan aldrig komma i fråga!» Ni finner dessa välförståndiga herrar lite överallt. De äro representerade både vid konsulns middag och vid eftermiddagsdiskussionen hos ledighetskommittén vid vägräcket. Den arten samhällsmedlemmar tycks vara i tillväxt men den bör hållas efter.

Något av det värdefullaste i den kommunala självstyrelsen är att ett stort antal medborgare få uppdrag, vilka icke äro mera omfattande än att de förmå sköta dem men som på samma gång inge dem en känsla av ansvar och delaktighet i vad som händer och sker. Den förvandling, som det socialdemokratiska partiet onekligen undergått, och den klyfta, som skönjes mellan dess många gånger praktiska småborgerliga politik och dess bekännelseskriterier, har säkerligen till icke ringa del uppkommit genom att dess medlemmar kopplats in i det kommunala arbetet, fått ansvar för och insyn i samhällsmaskineriet. Genom samarbetet i nämnder och styrelser om rent praktiska ting når man en avspänning och en bättre personlig förståelse mellan olika politiska meningsriktningar. Deras representanter lära sig där att öppet

och ärligt talas vid och få icke behov av sådana farliga och olämpliga argument, som politiska motståndare i andra länder använt sig av.

Den stora frågan är, hur vi i en tid med nya, ständigt växande krav på samhället skola kunna bevara det bästa och värdefullaste av den kommunala självstyrelsen. I samband med fjol-årets riksdagsjubileum blev jag ombedd av en riksdagskollega, att i hans tidning (Ny Tid) skriva om riksdagens ställning i vårt samhällsliv. Jag föredrog att behandla den kommunala självstyrelsen och skrev därvid bland annat följande:

»I den svenska kommunalförvaltningen når man själva hjärterötterna av vår folkliga självstyrelse. Där länkas tusentals medborgare från skilda intressegrupper in i samhällsarbetet och måste under ansvar sätta sig in i allmänna angelägenheter. Det samhällsintresse, som där bildas och kommer till uttryck, är en viktig beståndsdel i den näring, som behöver tillföras den statsliga självstyrelsen, om den skall kunna bestå. Jag ser därför med oro på de ständigt växande uppgifterna, kommunerna ställas inför, uppgifter, som äro så omfattande och kostsamma, att kommunerna icke kunna fullgöra dem, varför de i stor utsträckning måste överflyttas på staten. Allt efter som detta sker minskar det demokratiska underlaget på ett betänkligt sätt. Skall demokratien bestå, får den lov att känna sin begränsning.»

Den kommunala självstyrelsen är för närvarande utsatt för hårda påfrestningar. Med tanke på framtiden måste vi söka finna en fast grund för en efter utvecklingen anpassad rationell, historiskt pietetsfull, allt fortfarande folklig kommunalstyrelse här i landet.